

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΖΙΚΑΣ

**Κοινωνικές ανάγκες, βελτιωτικές δράσεις
και θεωρητικά ζητήματα εφαρμοσμένης Λαογραφίας
σε μια αστική τοπική κοινότητα**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η μελέτη αναφέρεται σε ορισμένα βασικά ζητήματα της Λαογραφίας, τα οποία ανακύπτουν ιδιαίτερα όταν αυτή αποφασίζει να εμπλακεί σε ερευνητικά προγράμματα που οργανώνονται από την τοπική κοινωνία. Τέτοια είναι η σχέση του ακαδημαϊκού λαογράφου με την τοπική κοινωνία και τις ανάγκες της, ο ρόλος των αναπαραστάσεων κατά την αναδρομή στο παρελθόν, καθώς και τον διαμεσολαβητικό ρόλο του λαογράφου τόσο στην έρευνα όσο και στην παρουσίαση του τοπικού πολιτισμού στο ευρύ κοινό. Τα ζητήματα αυτά σχολιάζονται στο πλαίσιο της παρουσίας ενός ερευνητικού εκπαιδευτικού προγράμματος με σχέση την τοπική ιστορία και τον πολιτισμό που οργάνωσε ο Δήμος Ηλιούπολης της Αθήνας σε συνεργασία με το Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Λέξεις κλειδιά: Εφαρμοσμένη Λαογραφία, Δημόσια Λαογραφία, Λαογραφία και εκπαίδευση, προφορική ιστορία, αναπαραστάσεις, συνηγορία, διαμεσολάβηση

Η κοινωνική χρησιμότητα των επιστημονικών ερευνών και γενικότερα της επιστήμης αποτελούσε πάντοτε και εξακολουθεί να είναι ένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα συζήτησης τόσο μέσα στην κοινωνία όσο και στον κύκλο των επιστημόνων. Οι επιστήμονες αναρωτιούνται πώς μπορεί το έργο τους να βοηθήσει στην ανάπτυξη της κοινωνίας, ενώ η κοινωνία ψάχνει να βρει τρόπους για να χρησιμοποιήσει τις επιστήμες προς όφελός της. Κι αν για τις θετικές επιστήμες, λόγω της φύσης του αντικειμένου τους, οι προοπτικές για τη θέση τους μέσα στην κοινωνία είναι καλές, δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο για τις

ανθρωπιστικές επιστήμες. Στην εποχή της πρωτοφανούς κρίσης που εξακολουθούμε να βιώνουμε σήμερα, κάθε δραστηριότητα, όπως είναι η ενασχόληση με τον πολιτισμό, η οποία δεν φαίνεται να έχει άμεσα «ανταποδοτικά οφέλη» στην καθημερινότητα της κοινωνίας και ειδικότερα στην οικονομία της, τίθεται αυτομάτως σε κατάσταση «πολυτελούς ενασχόλησης» και αφήνεται για αυτούς που έχουν την «πολυτέλεια» να ασχοληθούν μαζί της.

Είναι πλέον διαπιστωμένο ότι οι ανθρωπιστικές επιστήμες ολοένα και συρρικνώνονται, καθώς έδρες ανθρωπιστικών σπουδών καταργούνται, ενώ επιστημονικά περιοδικά ανθρωπιστικού περιεχομένου σταματούν να εκδίδονται, αφήνοντας ένα μεγάλο κενό στα ασίγαστα υπαρξιακά και φιλοσοφικά ερωτήματα του ανθρώπου που μόνο οι ανθρωπιστικές επιστήμες μπορούν να προσφέρουν απαντήσεις. Ως αντίδραση σε αυτή την κατάσταση έχουν γραφτεί διάφορα κείμενα διαμαρτυρίας και δοκίμια που υποστηρίζουν την αναγκαιότητα της ύπαρξης των ανθρωπιστικών επιστημών στις σύγχρονες κοινωνίες, αλλά και μιας γενικότερης στάσης απέναντι στη γνώση που δεν θα αναγνωρίζει την σημασία της αποκλειστικά και μόνο από το χρηματικό όφελος που μπορεί προκύψει από αυτήν¹.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται στις τοπικές κοινότητες και γενικότερα στη δημόσια σφαίρα² μια αυξητική τάση του ενδιαφέροντος για το γνωστικό αντικείμενο των ανθρωπιστικών επιστημών, το οποίο άλλοτε προέρχεται από τα μέλη της ίδιας της τοπικής κοινότητας και άλλοτε προκαλείται με την πρωτοβουλία των επιστημόνων. Προκηρύσσονται από τους δήμους προγράμματα ιστορικού και λαογραφικού ενδιαφέροντος, εκδίδονται μονογραφίες για την ιστορία και τον πολιτισμό της ενδιαφερόμενης τοπικής κοινωνίας, οργανώνονται σχετικά επιμορφωτικά σεμινάρια, θερινά σχολεία, πραγματοποιούνται διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες, αναβιώσεις εθίμων κ.λπ.

Με άλλα λόγια, παρατηρείται στην ευρύτερη σύγχρονη κοινωνία το αντιφατικό φαινόμενο από τη μια μεριά να υπάρχει σε κρατικό επίπεδο περιορισμός του ενδιαφέροντος για εξειδικευμένες επιστημονικές προσεγγίσεις του πολιτισμού, ενώ από την άλλη μεριά διαπιστώνεται στη βάση μια αυξητική τάση του ενδιαφέροντος για ζητήματα ιστορίας και πολιτισμού, σε εκλαϊκευμένη, βέβαια, εκδοχή.

1. Nuccio Ordine, *Η χρησιμότητα του άχρηστου*, μτφρ. Ανταίος Χρυσοστομίδης, Αθήνα: Άγρα, 2014. Martha C. Nussbaum, *Not for Profit. Why Democracy Needs the Humanities*, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2010.

2. Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, transl. Thomas Burger, Frederic Lawrence, Cambridge-Massachusetts: The MIT Press, 1991.

Λαογραφία και κοινωνία

Στο παρελθόν είχε εκφραστεί προβληματισμός για την εργαλειακή χρήση της λαογραφίας, όπως και του αντικειμένου της, από το κράτος ως μηχανισμό ιδεολογικού ελέγχου της κοινωνίας³. Για το λόγο αυτό ορισμένοι επιστήμονες λαογράφοι ήταν επιφυλακτικοί σε προτάσεις συνεργασίας των δημοσίων υπηρεσιών του κράτους με τη λαογραφία. Σήμερα, για πολλούς λόγους (μειωμένη επαγγελματική απορρόφηση επιστημόνων, επιστήμονες με αδύναμα εισοδήματα, υποχώρηση του θεσμικού ρόλου του ίδιου του κράτους προς όφελος των αγορών κ.λπ.), βλέπουμε όλο και πιο συχνά λαογράφους να βγαίνουν από τον περίκλειστο ακαδημαϊκό χώρο, έως πριν αποκλειστικό πεδίο δραστηριότητάς τους, και να συμμετέχουν επαγγελματικά σε δημόσιες σχετικές πολιτισμικές δράσεις, συχνά οργανωμένες από δημόσιους φορείς. Αντίστοιχα παρατηρείται από τη μεριά των δήμων μια διάθεση χρησιμοποίησης εξειδικευμένων επιστημόνων (λαογράφων, ιστορικών), ώστε να υπάρχουν ανάλογου κύρους, ποιότητας και αξιοπιστίας αποτελέσματα στις σχετικές δράσεις τους. Αλλά τελευταία και το ίδιο το κράτος αρχίζει να αναγνωρίζει την οικονομική αξία του πολιτισμού, τη συμβολή του, δηλαδή, στην οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου. Τον εντάσσει πλέον στην πολιτική του ατζέντα και μιλά για πολιτική του πολιτισμού, συνδέοντάς τον και με τον τουρισμό⁴.

Έτσι, η έως πριν παρουσίαση του λαϊκού πολιτισμού στη δημόσια σκηνή από διάφορες ερασιτεχνικές πρωτοβουλίες, δίνει σήμερα τη θέση της σε μια πιο επεξεργασμένη και κυρίως επαγγελματική προσέγγιση εφαρμοστικού προσανατολισμού από ειδικούς στον πολιτισμό (εξειδικευμένους λαογράφους, μουσειολόγους, ξεναγούς κ.λπ.).

Μιλάμε για το φαινόμενο της «Δημόσιας Λαογραφίας», το οποίο, ως μια εκδοχή της εφαρμοσμένης λαογραφίας, αναφέρεται στον ιδιαίτερο τρόπο και τόπο άσκησης του λαογραφικού έργου που αυτή εκπροσωπεί, σε αντίθεση με

3. Βλ. ενδεικτικά Νόρα Σκουτέρη-Διδασκάλου, «Η παράδοση της 'παράδοσης' από τον καθημερινό στον επιστημονικό λόγο», στο Γεράσιμος Βώκος, Σάββας Κονταράτος, Κωστής Μοσκόφ et. al., *Αρχιτεκτονική και παράδοση. Η παράδοση σε σύγχρονες ιδεολογικές, επιστημονικές και αρχιτεκτονικές πρακτικές*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ατλαντίς, 1982, σ. 17-39.

4. Σχετικά βλ. Γιώργος Βοζίκας, «Πολιτιστική κληρονομιά, δημόσια πολιτική του πολιτισμού και αναπτυξιακή διαδικασία στην τοπική κοινωνία» και «Τοπικά μουσεία και στρατηγικές ανάπτυξης στις τοπικές κοινωνίες. Το Διεθνές Συμβούλιο των Μουσείων (International Council of Museums - ICOM)», στο Γιώργος Βοζίκας και Γιάννης Ιωαννίδης, *Τοπική περιφερειακή διοίκηση και πολιτισμός*, (εγχειρίδιο εκπαιδευτικού υλικού) Αθήνα: Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, 2018, σ. 34-57 και 101-125 αντίστοιχα.

αυτόν της ακαδημαϊκής λαογραφίας. Ως όρος αποτελεί μια μάλλον αδόκιμη μετάφραση του αγγλικού όρου «Public Folklore», ο οποίος πρωτοεμφανίστηκε στην Αμερική, αντικαθιστώντας τον όρο εφαρμοσμένη λαογραφία (Applied Folklore), προκειμένου να δηλωθεί κυρίως η ακαδημαϊκή πολιτισμική διαμεσολάβηση (brokerage) στην παρουσίαση του λαϊκού πολιτισμού προς το ευρύ κοινό, κάποτε σε συνεργασία με τοπικούς φορείς⁵.

Οστόσο, έχουν διατυπωθεί ενστάσεις ως προς το κατά πόσο ο όρος αυτός μπορεί να αποδώσει με επιτυχία το φαινόμενο στην ποικιλία του, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί στις διάφορες χώρες. Για παράδειγμα, στην Αμερική με την έννοια της Δημόσιας Λαογραφίας γίνεται αναφορά κυρίως στο έργο των ακαδημαϊκών λαογράφων, όπως το ορίσαμε πιο πάνω, ενώ στη Γερμανία χρησιμοποιούν για τη Δημόσια Λαογραφία τον όρο *öffentliche Folklore* (όχι *öffentliche Volkskunde*), ο οποίος όμως αναφέρεται στο τι κάνουν οι άλλοι (όχι οι ακαδημαϊκοί λαογράφοι) με την λαογραφική γνώση. Αντίστοιχα, ενώ ο Αμερικανός λαογράφος συμμετέχει και διαμεσολαβεί στις παρουσιάσεις αυτές, ο Γερμανός λαογράφος, λόγω ίσως και του βεβαρημένου ιστορικού παρελθόντος της γερμανικής λαογραφίας, απουσιάζει από αυτές και προτιμά να ελέγχει πώς κυκλοφορούν οι όροι και οι έννοιες της ακαδημαϊκής λαογραφίας στη δημόσια σφαίρα. Επιλέγει να είναι κριτικός του πολιτισμού παρά πολιτισμικός αντιπροσώπος, να μελετά τις σχετικές διαδικασίες παρά να συμμετέχει σε αυτές⁶. Επομένως,

5. Σχετικά βλ. στο Robert Baron and Nick Spitzer (eds), *Public Folklore*, (3rd edition), Jackson: University Press of Mississippi, 2007, το οποίο λειτούργησε και ως μανιφέστο των λαογράφων αυτής της κατεύθυνσης. Επίσης βλ. Yiorgos Anagnostou, «Introduction Modern Greek Studies and Public Scholarship: Intersections and Prospects», *Journal of Modern Greek Studies*, vol. 33:1 (2015), σ. 1-13· Burt Feintuch (ed.), *The Conservation of Culture: Folklorists and the Public Sector*, Lexington: University Press of Kentucky, 1988. Η Βασιλική Χρυσανθοπούλου στο άρθρο της «Διαχείριση και 'παράδοση' ενός εθίμου από το Δάρα της Αρκαδίας: Πολιτιστικοί σύλλογοι, πολιτισμική αειφορία και λαογραφία 'δημόσιας στόχευσης'», στο Μανόλης Γ. Βαρβούνης, Μανόλης Γ. Σέργης, Δέσποινα Δ. Δαμιανού, Νάντια Μαγά-Μπιζούμη και Γαρυφαλλιά Γ. Θεοδωρίδου (επιμ.), *Η διαχείριση της παράδοσης. Ο λαϊκός πολιτισμός ανάμεσα στον φολκλорισμό, στην πολιτιστική βιομηχανία και τις τεχνολογίες αιχμής*, Θεσσαλονίκη: εκδ. οίκος Κ. Μ. Αντ. Σταμούλη, 2016, σ. 149-171, προτείνει ως ισοδύναμη μετάφραση του όρου Public Folklore το «Λαογραφία δημόσιας στόχευσης». Η πρόταση αυτή δείχνει πως δεν έχει λυθεί ακόμη το υπαρκτό πρόβλημα της ορθής ερμηνευτικής απόδοσης του όρου Public Folklore.

6. Hermann Bausinger, «Disengagement by Engagement: Volkskunde in a Period of Change», *Journal of Folklore Research*, vol. 36:2/3 (1999), σ. 143-149. Barbara Kirshenblatt-Gimblett, «Folklorists in Public: Reflections on Cultural Brokerage in the United States and Germany», *Journal of Folklore Research*, vol. 37:1 (2000), σ. 1-21.

το γεγονός της διαφοροποίησης του φαινομένου ανά χώρα επιβάλλει να μην το αντιμετωπίσουμε ως κάτι ενιαίο σε παγκόσμια κλίμακα ούτε ως κάτι αμετάβλητο, αλλά να δώσουμε σημασία στην ιστορικότητα και ιδιαιτερότητα που αυτό εμφανίζει σε κάθε χώρα.

Παράλληλα, έχουν διατυπωθεί ενστάσεις και ως προς τις λειτουργίες της Δημόσιας Λαογραφίας. Μία από αυτές έχει να κάνει με το ζήτημα της «συνηγορίας» (advocacy) που διακρίνει ως κύριο χαρακτηριστικό το έργο της, καθώς θεωρείται ότι αυτή μπορεί να ξεστρατίσει την επιστήμη και να παραμορφώσει την έρευνα, όταν δεν λαμβάνεται υπόψη η σχετική προβληματική που έχει αναπτυχθεί επάνω σε αυτό το ζήτημα⁷. Π.χ. μπορεί κάποιος να υποστηρίξει ηθικά κατακριτέες (σύμφωνα με το πνεύμα του Διαφωτισμού) παραδόσεις; Τι γίνεται όταν η συνηγορία μιας κοινότητας έρχεται σε αντίθεση με μια άλλη; Είναι ηθικό κάποιος να συμβάλει στην ανάπτυξη ή ενίσχυση ενός τοπικισμού που μπορεί να οδηγήσει σε πολιτισμικές αντιπαλότητες;

Στην ανάλυσή μας εδώ θα επιμείνουμε κυρίως στο τύπο της εφαρμοσμένης λαογραφίας που αναφέρεται στη διαμεσολάβηση του ακαδημαϊκού λαογράφου σε συνεργασία με τοπικούς φορείς στην έρευνα και παρουσίαση του λαϊκού πολιτισμού για το ευρύ κοινό.

Ως προς το χαρακτήρα του φαινομένου, μπορεί να παρατηρήσει κανείς ότι το εγχείρημα της συνεργασίας δημοτικής αρχής και επιστήμονα, με σκοπό όπως δηλώθηκε παραπάνω, έχει ορισμένες δυσκολίες που πηγάζουν από τη διαφορετική στόχευση του καθενός από τα συμβαλλόμενα μέρη. Και πράγματι έτσι είναι. Το πρώτο μέρος υπάρχει για να υπηρετεί την κοινωνία και αναζητά ό,τι είναι ωφέλιμο για αυτήν, το δεύτερο υπάρχει για να ερευνά την αλήθεια και, μάλιστα, συχνά θέτει υπό αμφισβήτηση πολλά από αυτά που είναι αποδεκτά και θεωρούνται αυτονόητα ή ωφέλιμα σε μια κοινωνία.

Τα ερωτήματα που προκύπτουν από αυτή τη σχέση μπορούν να κωδικοποιηθούν στις εξής μορφές: α) Από τη μεριά του λαογράφου: Πόσο είναι διατεθειμένη η τοπική κοινωνία ή η δημοτική αρχή, ως έκφραση της κοινωνίας, να δεχτεί τις απόψεις και τον ερευνητικό προσανατολισμό της ακαδημαϊκής λαογραφίας, όπως αυτή είναι διαμορφωμένη σήμερα; β) Από τη μεριά της κοινωνίας: Πόσο η ακαδημαϊκή λαογραφία είναι διατεθειμένη να λάβει υπόψη στην προβληματική της και την έρευνα τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας; γ) Από την πλευρά ενός παρατηρητή: Μπορούν τα συμβαλλόμενα μέρη (κοινωνία/δημοτική αρχή –

7. Elliott Oring, «Folklore and Advocacy», *Journal of Folklore Research*, vol. 41:2 (2004), σ. 259-267. Barbara Kirshenblatt-Gimblett, «Mistaken Dichotomies», *Journal of American Folklore*, vol. 101:400 (1988), σ. 140-155.

επιστήμη/ακαδημαϊκή λαογραφία) να συγκλίνουν, υπό ποιες προϋποθέσεις και ποιος παράγοντας είναι αυτός που θα ενώσει «τα το πριν διεστώτα»;

Το βαθύτερο ζήτημα, βέβαια, που φέρνουν στο προσκήνιο τα ερωτήματα αυτά έχει να κάνει με τη θέση και το ρόλο της ίδιας της επιστήμης στη σύγχρονη κοινωνία⁸. Με άλλα λόγια, η επιστήμη υπάρχει για να υπηρετεί την αλήθεια ή την κοινωνία; Υπάρχει περίπτωση η αλήθεια να μην υπηρετεί την κοινωνία; Κι αν ό,τι είναι αληθινό υπηρετεί την κοινωνία, μπορούμε να πούμε και το αντίστροφο; Ή μήπως κάτι υπηρετεί την κοινωνία επειδή ακριβώς είναι αληθινό; Η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα θα προσδιορίσει αφενός μεν το βαθμό και τον τρόπο συμμετοχής του λαογράφου στις κοινωνικές διεργασίες, αφετέρου δε την γενικότερη κατεύθυνση που θα πάρουν οι δημόσιες δράσεις λαογραφικού περιεχομένου που αυτός αναλαμβάνει.

Στο υπάρχον περιβάλλον οικονομικής ένδειας και περιορισμού των ευκαιριών ακαδημαϊκής σταδιοδρομίας ή γενικότερα επαγγελματικής εξέλιξης για τον λαογράφο στην Ελλάδα, το συγκεκριμένο ζήτημα παίρνει μια δραματική πολιτική, με την ευρεία έννοια, διάσταση με συνέπειες στον ερευνητικό και θεωρητικό προσανατολισμό του, ιδιαίτερα αν λάβουμε υπόψη: α) την τάση των δήμων να αποτιμούν τα εν δυνάμει οφέλη από την ένασχοληση με τον πολιτισμό, κατά κύριο λόγο με βάση οικονομικά και πολιτικά μεγέθη, β) τη σχέση εξάρτησης του επιστήμονα από την τοπική κοινότητα, η οποία, με εκπρόσωπο τη δημοτική αρχή, συνήθως τον χρηματοδοτεί ως επιστημονικό υπεύθυνο, οργανωτή ή εμπειρογνώμονα στις διάφορες πολιτιστικές δράσεις. Έτσι, στο πλαίσιο αυτό, παρατηρείται ένα φαινόμενο που καταντάει σήμερα ενδημικό. Ο επιστήμονας προκειμένου να εξασφαλίσει τη συμμετοχή του σε μια σχετικά μικρή αγορά με περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης, συχνά αντικαθιστά την ιδιότητα του κριτικού αναλυτή με αυτή του «ειδικού», του «εμπειρογνώμονα», και προσαρμόζει τη δράση του στις απαιτήσεις του φορέα που τον χρηματοδοτεί, κάτι όχι χωρίς συνέπειες στο ρόλο του⁹.

Παρόλα αυτά, η συμμετοχή της λαογραφίας στις κοινωνικές διεργασίες, με

8. Dieter Kramer, «Who Benefits from Folklore?», στο James R. Dow and Hannjost Lixfeld (eds and trans), *German Volkskunde. A Decade or Theoretical Confrontation, Debate, and Reorientation (1967-1977)*, Bloomington: Indiana University Press, 1986, σ. 41-53· Νικόλαος Ξ. Καρπούζης, «Επιστήμη και ηθική. Προτάσεις για τη Λαογραφία», Μ. Γ. Βαρβούνης και Μ. Γ. Σέργης (επιμ.), *Πλάτανος Ευσκιάφυλλος. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μηνά Αλ. Αλεξιάδη*, Θεσσαλονίκη: Εκδοτικός οίκος Κ. & Μ. Αντ. Σταμούλη, 2018, σ. 355-375.

9. Entzo Traverso, *Τι απέγιναν οι διανοούμενοι*; Μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2014.

τις δυσκολίες που περιγράψαμε πιο πάνω, είναι αυτή που μπορεί να τη δικαιώσει ως κοινωνική επιστήμη και να της δώσει ένα θεσμικό ρόλο μέσα στην καθημερινή ζωή της κοινωνίας.

Στο ευρύτερο πλαίσιο της μαθητείας, ως μέσου μετάδοσης της παράδοσης, ένα κατεξοχήν πεδίο εφαρμογής της λαογραφίας σε τοπικό επίπεδο είναι η εκπαίδευση. Σχετικά με αυτό το ζήτημα έχουν γίνει ήδη αρκετές προσπάθειες σε αυτή την κατεύθυνση τόσο στην Ελλάδα, όσο και στο εξωτερικό¹⁰. Για την Barbara Kirshenblatt-Gimblett, αν ένας σημαντικός παράγοντας στην αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης είναι η ενσωμάτωση αυτών που μαθαίνουν τα παιδιά στο σχολείο στην καθημερινή ζωή, στα σπίτια τους και στις κοινότητες τους, μια παρόμοια πρόκληση είναι η ενσωμάτωση του πολιτισμού της κοινότητας στο αναλυτικό πρόγραμμα (Curriculum) των σχολείων¹¹.

Η ενασχόληση βέβαια με αυτά τα ζητήματα απαιτεί τον εμπλουτισμό της λαογραφίας με καινούργια ερωτήματα που θα έχουν απώτερο σκοπό τη συγκρότηση μιας σχετικής θεωρίας της πρακτικής στο πεδίο με ανάλογη προβληματική για τη σχέση λαογραφίας και κοινωνίας, όπως και μιας μεθόδου για τον τρόπο διαμεσολάβησης της επιστήμης στη σχέση που μπορεί να έχει μια τοπική κοι-

40. Μ. Γ. Μερακλής (επιστημ. υπεύθ.) και Ρ. Κακάμπουρα-Τίλη, «Πρόγραμμα Διδασκαλίας του Λαϊκού Πολιτισμού», στο *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ενέλικτη Ζώνη. Α'-Β' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Αισθητική Αγωγή - Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας - Ενδυμασία - Λαϊκός Πολιτισμός*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων - Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001, σ. 55-108· Μηνάς Αλεξιάδης (με συνεργασία: Γεώργιος Ι. Θανάπουλος, Μαριάνθη Καπλάνογλου, Καλλιόπη Ξανθάκου, Βασιλική Χρυσανθοπούλου), «Σκέψεις και προτάσεις για τη διδασκαλία του λαϊκού πολιτισμού στη μέση εκπαίδευση», *Φιλολογική*, τεύχ. 116 (2011), σ. 32-39· Μαρία Γ. Ανδρουλάκη-Σακαρέλου, *Η ελιά στον πολιτισμό της Ρόδου*, Αθήνα: Δήμος Καμείρου Ρόδου, Πολιτιστικός Όμιλος Απολλωνίων Ρόδου «Νέοι Ορίζοντες», Βιβλιοθήκη Δήμου Καμείρου, 2010. Λουίζα Καραπιδάκη, *Μαθαίνω για την ελιά και το λάδι*, Αθήνα: Δήμος Καμείρου Ρόδου, Πολιτιστικός Όμιλος Απολλωνίων Ρόδου «Νέοι Ορίζοντες», Βιβλιοθήκη Δήμου Καμείρου, 2010. Για την σχέση λαογραφίας και εκπαίδευσης με αναφορά στις σχετικές δράσεις βλ. Γιώργος Ι. Βοζίκας, «Η διαμόρφωση της πόλης ως γνωστικού αντικειμένου στην ελληνική λαογραφία: Διαδικασίες αλλαγής επιστημολογικού παραδείγματος και παιδαγωγικές προεκτάσεις» στο Δημήτρης Πετάκος, Κωνσταντίνα Στεφανίδου, *Μια άλλη επιστημονική εκπαίδευση είναι δυνατή* (:), (Ιστορία, Φιλοσοφία και Διδακτική των Φυσικών Επιστημών - 9ο Συνέδριο. Μαρσέλιο Διδασκαλείο 11-13 Νοεμβρίου 2016»), Αθήνα: Τμήμα Ιστορίας και Φιλοσοφίας της Επιστήμης - Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2017, σ. 245-256. Από την ανάλογη εμπειρία στο εξωτερικό, βλ. Marsha Mac Dowell (ed.), *Folk Arts in Education: A Resource Handbook*, Michigan: Michigan State University Museum, 1987.

11. Barbara Kirshenblatt-Gimblett, «An Accessible Aesthetic: The Role of Folk Arts and the Folk Artist in the Curriculum», *New York Folklore*, vol. 9:3 (1983), σ. 11.

ωνία με το πολιτισμικό της παρελθόν. Ενός τρόπου που θα λαμβάνει υπόψη την πολιτική φύση του πολιτισμού αλλά και τη θέση του ερμηνευτή σε αυτό το εγχείρημα. Όλα τα παραπάνω βέβαια συνδέονται με τους προβληματισμούς και την μέθοδο μιας γενικότερης, αλλά κριτικής ως προς τον προσανατολισμό, λαογραφίας.

Έχοντας ως πλαίσιο τα παραπάνω ζητήματα που προκύπτουν, όταν ένας λαογράφος αποφασίσει να εμπλακεί σε προγράμματα που οργανώνονται από δημόσιους φορείς, θα αναφερθούμε σε ένα ανάλογο ερευνητικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα τοπικής ιστορίας και πολιτισμού που οργάνωσε ο δήμος της Ηλιούπολης στην Αθήνα (2012-2013) και πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Κέντρο Λαογραφίας¹².

Νέες συνθήκες, νέες ανάγκες, νέες προσεγγίσεις. Η πόλη σε αναζήτηση πολιτισμικής ταυτότητας

Ο δήμος της Ηλιούπολης αν και είναι ένας δήμος ο οποίος συγκροτήθηκε σχετικά πρόσφατα, στις αρχές της δεκαετίας του 1960, ωστόσο το ιστορικό του παρελθόν ξεκινά από τη δεκαετία του 1920, όταν η περιοχή αναγνωρίζεται ως κοινότητα. Είναι η περίοδος που η Αττική μέσα από μια συγκυρία παραγόντων γνωρίζει καθοριστικούς μετασχηματισμούς στο κοινωνικό και πολεοδομικό επίπεδο που θα προσδιορίσουν το μέλλον της, ιδιαίτερα με την εμφάνιση της αστυφιλίας. Η περιοχή της Ηλιούπολης, κομμάτι της Αττικής, θα επηρεαστεί ανάλογα από τις ευρύτερες εξελίξεις. Έτσι, από ένας μικρός οικισμός αρχίζει να μετατρέπεται σταδιακά σε μια πόλη μέσα στην ευρύτερη πόλη της Αθήνας και σήμερα συνιστά διοικητικά έναν από τους μεγαλύτερους δήμους στην Αττική.

Οι κάτοικοι της περιοχής, προσκολλημένοι συναισθηματικά στον τόπο καταγωγής τους, λίγο ενδιαφέρον έδειξαν στην αρχή για την ιστορία του τόπου διαμονής τους. Έτσι οι πρωτογενείς μαρτυρίες και ιστορικές καταγραφές που έχουμε σήμερα από την εποχή εκείνη είναι περιορισμένες. Αντίστοιχα η αστική τοπική συνείδηση παρουσιάζεται εξασθενημένη με επιπτώσεις στη σχέση των κατοίκων με την πόλη τους.

Όμως τα τελευταία χρόνια η κατάσταση έχει αρχίσει να αλλάζει. Οι νεότερες γενιές αποκομμένες από τον τόπο καταγωγής των γονέων τους και με περισσότερα βιώματα από την πόλη, αισθάνονται την ανάγκη να γνωρίσουν την ιστορία της πόλης τους και σε ορισμένες περιπτώσεις να την καταγράψουν προκειμένου

12. Το παραγόμενο υλικό του προγράμματος (φωτογραφίες, βίντεο, συνεντεύξεις, ομιλίες, κείμενα) βρίσκεται κατατεθειμένο στο Κέντρο Λαογραφίας (χ/φο: 5199/2018).

να στοιχειοθετήσουν την ταυτότητά τους που δείχνει να είναι λειψή ως προς το αστικό μέρος της. Οι παλαιότερες γενιές βλέποντας να χάνεται το ιστορικό παρελθόν της περιοχής χωρίς αυτό να έχει καταγραφεί αναλαμβάνουν διάφορες πρωτοβουλίες καταγραφής του παρελθόντος, κάποτε με την υποστήριξη του δήμου. Η κίνηση αυτή συχνά αποβαίνει αποσπασματική ή παρουσιάζει αδυναμίες, καθώς αφενός απουσιάζει ένα συγκροτημένο και προσβάσιμο αρχειακό απόθεμα ιστορικών πληροφοριών από την καθημερινή ζωή της πόλης στο παρελθόν, στο οποίο θα μπορούσε να καταφύγει ο ενδιαφερόμενος, αφετέρου απουσιάζουν οι επαγγελματίες ερευνητές που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν αποτελεσματικά το υπάρχον αρχειακό απόθεμα (τοπικές εφημερίδες, τουριστικοί οδηγοί, δημοτικά αρχεία). Από τη μεριά του δήμου, ο υπαρκτός κίνδυνος της οριστικής απώλειας της ιστορικής μνήμης της περιοχής - οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής, όσοι βρίσκονται ακόμη στη ζωή, είναι ήδη προχωρημένης ηλικίας - έχει οδηγήσει την τελευταία 20ετία σε προβληματισμό σχετικά με τους τρόπους δράσης απέναντι στο συγκεκριμένο πρόβλημα.

Στο πλαίσιο όλων των παραπάνω διαμορφωμένων εξελίξεων, ο δήμος Ηλιούπολης είδε ευνοϊκά και αποδέχτηκε την πρόταση που υποβλήθηκε από τη μεριά μου για πραγματοποίηση ενός προγράμματος τοπικής ιστορίας και πολιτισμού στην περιοχή, θετώντας τις υπηρεσίες του στη διάθεση του προγράμματος, ενώ το επιστημονικό μέρος αφέθηκε εξ ολοκλήρου σε εμένα που ανέλαβα το ρόλο του επιστημονικού υπεύθυνου. Στην εξέλιξη αυτή έπαιξε καταλυτικό ρόλο το γεγονός ότι επί της ουσίας ο δήμος δεν θα είχε οικονομική επιβάρυνση επ' αυτού¹³. Τέλος, κατόπιν προτροπής μου, στάλθηκε από το δήμο προς το Κέντρο Λαογραφίας αίτημα συνεργασίας επάνω στο θέμα αυτό. Το αίτημα έγινε αποδεκτό από το Κέντρο, ορίζοντάς με ως εκπρόσωπό του. Το πρόγραμμα θα είχε πιλοτικό χαρακτήρα και ο τίτλος του ήταν «Ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω την πόλη μου».

Οργανώνοντας εκ νέου τις σχέσεις προσώπων και πραγμάτων. «Ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω την πόλη μου»

Το όλο εγχείρημα του προγράμματος φιλοδοξούσε να συμβάλει στην ανάδειξη και ως ένα βαθμό ανασυγκρότηση του ιστορικού παρελθόντος της Ηλιούπο-

13. Το γεγονός ότι συμμετείχα στο πρόγραμμα αμισθί περιόριζε ως ένα βαθμό τις σχέσεις εξάρτησης από το δήμο και έδινε τη δυνατότητα για πειραματικές εφαρμογές. Συμμετείχαν σε αυτό όλα τα γυμνάσια της πόλης (6 σχολικές μονάδες) και, κατ' εξαίρεση, ένα δημοτικό σχολείο της περιοχής (10ο Δημοτικό Σχολείο Ηλιούπολης), το οποίο στο πλαίσιο της ηλεκτρονικής αδελφοποίησης eTwinning και του σχεδίου εργασίας «Let's talk about our countries» σε αυτό, ενδιαφέρθηκε για το αναφερόμενο πρόγραμμα του δήμου.

λης. Αυτό από μόνο του είναι για κάποιους αρκετό ώστε να ενταχθεί η δράση στον κλάδο της τοπικής ιστορίας. Ωστόσο, σκοπός του προγράμματος ήταν η έρευνα να προχωρήσει πέρα από αυτό και να κατευθυνθεί στη μελέτη της τοπικής ιστορίας της περιοχής μέσα από μια πολιτισμική ματιά, κάτι για το οποίο συνηγορούσε η γενικότερη συζήτηση που έχει αναπτυχθεί στους κόλπους της ίδιας της Ιστορίας¹⁴.

Σύμφωνα με το αναφερόμενο πρόγραμμα η τοπική ιστορία δεν εκλαμβάνεται μόνο ως μια ιστορία του τόπου, αλλά και ως μια ιστορία του πολιτισμού της τοπικής κοινότητας. Δηλαδή, ένας συνδυασμός της λαογραφίας με την ιστορία, κατά την οποία δίνεται έμφαση στα «ελάσσονα» γεγονότα, σε αυτό που αποκαλούμε καθημερινό πολιτισμό¹⁵ και είναι κατ' ουσίαν το γνωστικό αντικείμενο της λαογραφίας.

Το τρίπτυχο «ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω» του προγράμματος με τις δηλούμενες ενέργειες των ρημάτων περιέγραφε και τον βαθύτερο σκοπό του προγράμματος. Δηλαδή, αφενός μεν την εσωτερική μετάβαση των μαθητών από την άγνοια στην γνώση, αφετέρου δε την ταυτόχρονη εσωτερική αλλαγή των πνευματικών τους οριζώντων, με άλλα λόγια, την αλλαγή της πρόσληψης του κόσμου που η αναφερόμενη μετάβαση θα επέφερε. Πιο αναλυτικά, ξεκινούσε με την έρευνα της πόλης, συνέχιζε με τη νέα γνώση που θα προέκυπτε από αυτήν την έρευνα και είχε ως τελικό στάδιο τη συνειδητοποίηση από τη μεριά των μαθητών πως η πόλη τους δεν είναι αυτή που φαίνεται, δηλαδή τα ουδέτερα πολεοδομικά της στοιχεία, τα κτίρια, οι δρόμοι και οι πλατείες, τα οποία άλλωστε μπορεί κάποιος να τα συναντήσει και αλλού, αλλά κάτι πολύ βαθύτερο.

14. Pierre Goubert, «Local History», *Daedalus*, vol. 100:1 (1971), σ. 113-127· Lawrence Stone, «English and United States Local History», *Daedalus*, vol. 100:1 (1971), σ. 128-132· Victor Skipp, «Local History: A New Definition. Part 1», *The Local Historian*, vol.14:6, (1981), σ. 325-331· Victor Skipp, «Local History: A New Definition. Part 2», *The Local Historian*, vol.14:7, (1981), σ. 392-399· Christopher Dyer, Andrew Hopper, Evelyn Lord and Nigel Tringham (eds), *New Directions in Local History since Hoskins*, Dorchester: University of Hertfordshire Press, 2011. Για την εφαρμογή της τοπικής ιστορίας στο ελληνικό σχολείο βλ. Γεώργιος Ν. Λεοντσίνης, *Διδακτική της ιστορίας: Γενική – τοπική ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*, Αθήνα, 1996· Σπυρίδων Ασωνίτης και Θεόδωρος Παππάς, *Τοπική Ιστορία*, Γ' Γυμνασίου, βιβλίο εκπαιδευτικού, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 2006. Βλ. επίσης ενδεικτικά το Πειραματικό Πρόγραμμα των Αίγλη Δημόγλου, Βούλα Τσιμά, Γιάννης Κουτής, Δημήτρης Παλιούρας, Βάσω Αδρύμη (επιστημ. ομάδα), *Εισαγωγή της Τοπικής Ιστορίας στα σχολεία του Ν. Μαγνησίας. Εγχειρίδιο Μεθοδολογίας Εφαρμογής του Προγράμματος*, Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορίας και Τεκμηρίωσης Βόλου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2000.

15. Michael E. Gardiner, *Critiques of everyday life*, London-New York: Routledge, 2000.

Το όλο πρόγραμμα πέρα από την προφανή ερευνητική του σκοπιμότητα είχε και μια παιδαγωγική διάσταση. Ήταν σχεδιασμένο στη λογική της συνηγορίας αφενός μεν του τόπου ως αστικής πολιτιστικής κληρονομιάς, με ό,τι συνέπειες αυτό έχει στην οργάνωση των σχέσεων μεταξύ προσώπων και πραγμάτων¹⁶, αφετέρου δε της ίδιας της έρευνας με τις δυνητικά συγκλονιστικές αλλαγές που αυτή επιφέρει στην πρόσληψη του κόσμου και τελικά στον ίδιο τον άνθρωπο. Εξειδικεύοντας στην τοπική ιστορία της Ηλιούπολης, το πρόγραμμα επιθυμούσε να δείξει πως όταν κάποιος μαθαίνει ύστερα από έρευνα την ιστορία και τον πολιτισμό ενός τόπου, αλλάζει η οπτική, με την οποία τον βλέπει και τελικά ανακαλύπτει ένα άλλον τόπο. Στην προκειμένη περίπτωση, κάτω από το κέλυφος της Ηλιούπολης ανακαλύπτει την πραγματική πόλη και, όταν αυτό συμβεί, όλα πλέον αλλάζουν, όλα αποκτούν νόημα, με συνέπειες και στον ίδιο του τον εαυτό.

Αυτή η παιδαγωγική διάσταση είχε και μια πρακτική πλευρά που απαντούσε και στις ανάγκες του δήμου. Σκοπός του προγράμματος ήταν να δημιουργήσουν οι μαθητές μια νέα, ποιοτική, σχέση με την πόλη. Να αναγνωρίσουν σε αυτήν στοιχεία της ταυτότητάς τους και να την αγαπήσουν. Μόνον έτσι επρόκειτο να τεθούν οι προϋποθέσεις ώστε να διαμορφωθούν συνειδητοί και υπεύθυνοι πολίτες της Ηλιούπολης που θα αναγνώριζαν την ιδιαιτερότητά της και συνεπώς θα είχαν διάθεση να την φροντίσουν και να την προστατέψουν, κάτι που διακαώς επιθυμούν όλοι οι εμπλεκόμενοι στα κοινά.

Περνώντας στην παρουσίαση του προγράμματος, πρέπει να πούμε πως το αναφερόμενο πρόγραμμα είχε δύο φάσεις. Η πρώτη φάση ολοκληρώθηκε με την γραμματειακή και υλικοτεχνική υποστήριξη των υπηρεσιών του δήμου και τη συνεργασία των σχολικών μονάδων. Περιελάμβανε μια αδρή παρουσίαση από τη μεριά μου της ιστορικής διαδρομής και οικιστικής εξέλιξης της Ηλιούπολης στους μαθητές όλων των Γυμνασίων της περιοχής με απώτερο σκοπό την πρόκληση του ενδιαφέροντος για την ιστορία της πόλης τους και την προώθηση της έρευνάς της από τη μεριά των μαθητών.

Σε αυτή την κατεύθυνση πραγματοποιήθηκαν διάφορες παρουσιάσεις αναφορικά με το ιστορικό παρελθόν της πόλης σε όλα τα Γυμνάσια της Ηλιούπολης. Για την παρουσίαση χρησιμοποιήθηκαν διάφορες μορφές επικοινωνίας. Η παρουσίαση γινόταν σε μορφή power point που συνοδευόταν από ιστορική αφήγηση, συνήθως στο αμφιθέατρο του σχολείου, προς όλους τους μαθητές της σχολικής μονάδας. Η εξιστόρηση ήταν εμπλουτισμένη με παράλληλη προβολή φωτογραφιών, χαρτών, τοπογραφικών διαγραμμάτων και βίντεο από την καθη-

16. Valdimar Tr. Hafstein, "Cultural Heritage", στο Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem (eds), *A Companion to Folklore*, West Sussex: Willey-Blackwell, 2012, σ. 500-519.

μερινή ζωή της Ηλιούπολης, κατά το παρελθόν και τη σύγχρονη εποχή, καθώς και ακρόαση ηχογραφημένων αφηγήσεων από κατοίκους της περιοχής σχετικά με το ιστορικό παρελθόν διαφόρων περιοχών της Ηλιούπολης. Στο τέλος της παρουσίασης ακολουθούσε συζήτηση με αφορμή ερωτήματα και απορίες που προέκυπταν κατά την παρουσίαση από τη μεριά των μαθητών. Στη συζήτηση δινόταν η ευκαιρία να προταθούν θέματα για περαιτέρω μελέτη από τη μεριά των μαθητών με τη μορφή εργασιών στο πλαίσιο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων της σχολικής μονάδας. Από τις παρουσιάσεις και σχετικές συζητήσεις προέκυψε η συγκεκριμένη πολιτιστική δράση στην οποία γίνεται αναφορά αμέσως παρακάτω. Η φάση στην οποία αναφερόμαστε εδώ είχε το ρόλο της εισαγωγής στη δεύτερη και κύρια φάση του προγράμματος προκειμένου αυτή να αποτελέσει το πλαίσιο για την ανάπτυξη μιας συζήτησης στα σχολεία και στην ευρύτερη τοπική κοινωνία σχετικά με την ιστορία και τον πολιτισμό της Ηλιούπολης.

Η δεύτερη φάση είχε σχεδιαστεί για να πραγματοποιηθεί εκτός σχολικού ωραρίου με σκοπό την ανάληψη διαφόρων δράσεων από τη μεριά των σχολείων. Το έργο θα το αναλάμβαναν τα σχολεία που θα το επιθυμούσαν με την δική μου επιστημονική εποπτεία. Ως προς τη φιλοσοφία και μέθοδο η φάση αυτή ακολουθούσε τη λογική του «σχεδίου εργασίας» (Project)¹⁷ καθώς αυτό θεωρήθηκε συμβατό με τους προβληματισμούς μιας κριτικής θεωρίας του λαϊκού πολιτισμού που αποτελούσε και τον θεωρητικό προσανατολισμό του προγράμματος. Το πρόγραμμα έδινε προτεραιότητα στην κοινότητα μάθησης και στόχευε στη μάθηση με τη μέθοδο της ανακάλυψης (discovery learning) και όχι με τη μέθοδο της διδασκαλίας. Τονιζόταν θετικά η μάθηση που προέρχεται από τους ίδιους τους μαθητές-ερευνητές, μέσα από την προσωπική τους έρευνα, ενώ στο τέλος του σχεδίου εργασίας προβλεπόταν παρουσίαση της έρευνας στην ευρύτερη μαθητική και τοπική κοινότητα. Παρακάτω θα παρουσιαστεί το σχέδιο εργασίας του σχολείου που μπόρεσε να συμμετάσχει ολοκληρωμένα στο πρόγραμμα.

Οπτικές και αφηγηματικές αναπαραστάσεις της ιστορίας της πόλης. «Φωτογραφίες που... μιλούν»

Η παρουσίαση της τοπικής ιστορίας της Ηλιούπολης στο 1ο Γυμνάσιο αποτέλεσε το έναυσμα για την πραγματοποίηση από μαθητές του μιας δραστηριότητας

17. Karl Frey, *Η «μέθοδος Project». Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη*, μτφρ. Κλεονίκη Μάλλιου, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, 1998. Ευαγγελία Φρυδάκη, *Η διδασκαλία στην τομή της νεωτερικής και μετανεωτερικής σκέψης*, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική, 2009, σ. 380-393.

υπό μορφή σχεδίου εργασίας τοπικής ιστορίας και πολιτισμού που είχε τίτλο «Φωτογραφίες που... μιλούν»¹⁸. Η αρχική επιθυμία των καθηγητριών, όταν ανέλαβαν ως υπεύθυνες του σχεδίου εργασίας, ήταν η συγκέντρωση από τους μαθητές διαφόρων παλαιών φωτογραφιών της περιοχής που ενδεχομένως είχαν στην κατοχή τους οι γονείς και οι οποίες θα έδειχναν το οικιστικό και κοινωνικό παρελθόν της Ηλιούπολης.

Από άποψη μεθοδολογίας, η επιλογή των καθηγητριών για χρησιμοποίηση της φωτογραφίας στο σχέδιο εργασίας ως μαρτυρίας συμβάδιζε με τις αντιλήψεις της σύγχρονης ιστορίας, αλλά και της λαογραφίας¹⁹. Πράγματι η φωτογραφία, ως τεκμηριωτική εικόνα, αποτελεί ιστορική μαρτυρία και θεωρείται σήμερα πολύτιμη πηγή, ιδιαίτερα για τον υλικό πολιτισμό, δίνοντάς μας πολύτιμες εθνογραφικές πληροφορίες για το «όλον» και τις «λεπτομέρειες» της καθημερινής ζωής (κτίρια, εσωτερικό σπιτιών, ενδυμασία)²⁰.

Στα παιδιά αρέσουν οι αφηγήσεις. Πώς μπορούσε αυτό να συνδυαστεί με το θέμα που επέλεξαν, έτσι ώστε να αποκτήσει η δράση τους πέρα από γνωσιακό περιεχόμενο και ένα ευχάριστο χαρακτήρα στην πρόσληψη;

Λαμβάνοντας υπόψη την ρήση της Susan Sontag πως η φωτογραφία είναι «εμπειρία αιχμαλωτισμένη»²¹, καθώς και τη σχετική συζήτηση στο χώρο των

18. Υπεύθυνες καθηγήτριες του προγράμματος ήταν οι φιλόλογοι κυρίες Ελισσάβετ-Ιωάννα Μακρυδάκη και Μαρία Ασημακοπούλου, ενώ στο ίδιο το πρόγραμμα συμμετείχαν 28 μαθητές από την Α' και Γ' Γυμνασίου του 1ου Γυμνασίου Ηλιούπολης. Στο εν λόγω πρόγραμμα που ανέλαβε το συγκεκριμένο σχολείο, ανέλαβα την επιστημονική εποπτεία και θεωρητική υποστήριξη της όλης δράσης (επιλογή θέματος, επιτόπια έρευνα, παρουσίαση).

19. John Collier Jr. and Malcolm Collier, *Visual Anthropology: Photography as a Research Method*, Albuquerque: University of New Mexico Press, 1996 (πρώτη έκδοση 1967)· Peter Burke, *Αυτοψία. Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, μτφ. Αντρέας Π. Ανδρέου, Αθήνα: Μεταίχμιο, 2003· Μ. Γ. Μερακλής, «Φωτογραφικά», στο βιβλίο του ίδιου, *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα: Εκδόσεις Χ. Μπούρα, 1989, σ. 272-287· Κωνσταντίνα Μπάδα, «Παλιά φωτογραφία: Μια πρόταση 'ανάγνωσής' της», *Δωδώνη*, 24:1 (1995-1996), σ. 201-227. Για μια ολοκληρωμένη πρόταση εισαγωγής της μελέτης της φωτογραφίας και άλλων οπτικοακουστικών τεκμηρίων ως μεθόδου ανάλυσης και διδακτικής του λαϊκού πολιτισμού στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση με διάφορες διδακτικές προτάσεις βλ. Ρέα Κακάμπουρα και Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη, *Οπτική εθνογραφία και εκπαίδευση. Θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές προτάσεις*, Αθήνα: Πεδίο, 2018.

20. Ρολάν Μπαρτ, *Ο φωτεινός θάλαμος. Σημειώσεις για τη φωτογραφία*, μτφρ. Γιάννης Κρητικός, Αθήνα: Εκδόσεις Ράππα, 1983.

21. Susan Sontag, *Περί φωτογραφίας*, μτφρ. Ηρακλής Παπαϊωάννου, Αθήνα: Εκδόσεις του περιοδικού Φωτογράφος, 1993, σ. 15.

πολιτισμικών σπουδών για την κοινωνική χρήση των αντικειμένων²², προτάθηκε στις υπεύθυνες καθηγήτριες να αναδείξουν μέσα από τη δράση τους την αιχμαλωτισμένη εμπειρία της πόλης και της καθημερινής ζωής μέσα στη φωτογραφία. Η πρόταση έγινε αποδεκτή. Ωστόσο, πώς ήταν δυνατό αυτό να γίνει, ιδιαίτερα αν δεχτούμε την άποψη του Peter Burke πως η εικόνα είναι «βουβός» μάρτυρας²³; Κατόπιν συνεργασίας με τις καθηγήτριες και των ίδιων με τους μαθητές τους, αποφασίστηκε να δώσουν φωνή σε αυτόν τον «μάρτυρα» μέσα από την αφήγηση των ίδιων των εικονιζόμενων προσώπων στην φωτογραφία²⁴.

Όπως τονίζει η Gisèle Freund, «η μηχανή απομονώνει και συλλαμβάνει την πραγματικότητα σε κλάσμα δευτερολέπτου. Το άμεσο παρόν αποκτά έτσι αξία συμβολική, που διεγείρει στον θεατή - αν η φωτογραφία έχει κάποιο νόημα - μια ατέλειωτη σειρά από συνειρμούς και συγκινήσεις»²⁵. Στην κατεύθυνση αυτή, πρώτος στόχος ήταν η ανεύρεση φωτογραφιών του παρελθόντος στις οποίες αποτυπώνεται συνδυαστικά η προσωπική ιστορία των ιδιοκτητών της φωτογραφίας με την ιστορία της Ηλιούπολης στα πρώτα της χρόνια, δηλαδή φωτογραφίες που εικονίζουν τους ίδιους τους ιδιοκτήτες της φωτογραφίας, κατοίκους της περιοχής, μέσα στο οικιστικό περιβάλλον της περιοχής. Με εργαλείο τις φωτογραφίες αυτές κατόπιν αναζητούνταν η βιοματική πρόσληψη της τοπικής ιστορίας και του πολιτισμού της πόλης. Σύμφωνα με το σχέδιο εργασίας, αυτό θα επιτυγχανόταν μέσα από τη συγκέντρωση μνημονικών και ελεύθερων

22. Για τη μελέτη γενικά του υλικού πολιτισμού στη λαογραφία βλ. Μ. Γ. Μερakλής, «Η μελέτη του υλικού πολιτισμού. Μια όχι άσκοπη αναδρομή», *Λαογραφία*, τόμ. ΛΕ' (35), (1987 - 1989), Αθήνα, 1990, σ. 93-103· Ανδρομάχη Ι. Οικονόμου, *Υλικός πολιτισμός: Θεωρία, μεθοδολογία, αξιοποίηση. Σύντομη επισκόπηση*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2014. Για την πολύπλοκη σχέση που έχουμε με τα αντικείμενα ως παραγωγοί και ως κάτοχοι βλ. Mary Douglas and Baron Isherwood, *The World of Goods. Towards an Anthropology of Consumption*, London and New York: Routledge, 1996 (πρώτη έκδοση 1979)· Ian Hodder, *Συνύφανση. Μια αρχαιολογία των σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και πραγμάτων*, μτφρ. Νίκος Κούρκουλος, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2014.

23. Peter Burke, *ό.π.*, σ. 18-19.

24. Alexander Freund and Alistair Thomson (eds), *Oral History and Photography*, New York: Palgrave Macmillan, 2011. Ανάλογες απόπειρες έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν από ανθρώπους της τέχνης, οι οποίοι σχολιάζουν φωτογραφίες από το ιδιωτικό οικογενειακό τους αρχείο, όπως π.χ. Δημήτρης Νόλλας, «Μετά είκοσι έτη», Αλέξανδρος Ίσαρης, «Τρεις φωτογραφίες», Βασίλης Καραποστόλης, «Για μια στιγμή εξάδα», Εύα Κοταμανίδου, «Χάρτινα ίχνη ζωής». Όλα τα παραπάνω στο περιοδικό *η λέξη*, τεύχ. 159-160 (2000), σ. 688-689, 736-741, 751-753, 782-784 αντίστοιχα, το οποίο ήταν αφιερωμένο στη φωτογραφία.

25. Gisèle Freund, «Η φωτογραφία και ο πολιτισμός της εικόνας», *η λέξη*, τεύχ. 159-160 (2000), σ. 659.

συνειρμικών αφηγήσεων, οι οποίες θα προέκυπταν από την «ανάγνωση» των αναφερόμενων παλαιών φωτογραφιών από τους κατοίκους και κατόχους αυτών των φωτογραφιών.

Το σχέδιο εργασίας διήρκεσε όλο το σχολικό έτος. Περιελάμβανε δράσεις και εβδομαδιαίες συναντήσεις, στις οποίες οι μαθητές συγκέντρωναν το ερευνητικό υλικό που είχαν συλλέξει όλη την εβδομάδα που μεσολαβούσε μεταξύ των συναντήσεων και συζητούσαν κυρίως τα ζητήματα που προέκυπταν από τις δράσεις που είχαν αναλάβει ή στις οποίες είχαν συμμετάσχει ως παρατηρητές.

Την κύρια ερευνητική δράση του σχεδίου εργασίας την συμπλήρωναν επιμέρους δραστηριότητες, τη διεκπεραίωση των οποίων ανέλαβαν αντίστοιχες επιμέρους ομάδες, ενώ υπήρξαν και μαθητές με εξειδικευμένες δεξιότητες που ανέλαβαν τα τεχνικά μέρη του σχεδίου εργασίας (κινηματογράφηση, φωτογράφιση, ζωγραφική κ.λπ.). Έτσι, μία ομάδα είχε ως έργο την ανάγνωση σχετικών δημοσιευμένων μαρτυριών κατοίκων της περιοχής για την ιστορία της Ηλιούπολης και παρουσίασή τους στους υπόλοιπους μαθητές. Άλλη ομάδα εργάστηκε στη σύγκριση του «τότε» με το «τώρα» και είχε ως έργο αφενός μεν την ανεύρεση και τεκμηρίωση παλαιών φωτογραφιών με τοπία της περιοχής, αφετέρου δε την φωτογράφιση της ίδιας περιοχής, στην κατάσταση που είναι σήμερα προκειμένου να καταγραφεί και αξιολογηθεί η εξέλιξη της περιοχής. Στο σύνολό τους οι μαθητές επισκέφθηκαν σημαντικές προσωπικότητες της περιοχής που έχουν συνδεθεί με την ιστορία της περιοχής, προκειμένου έτσι να αποκτήσουν μια πιο σφαιρική εικόνα για την Ηλιούπολη. Επίσης προσκάλεσαν παλαιούς κατοίκους της περιοχής με τους οποίους μίλησαν για την Ηλιούπολη στη μορφή που αυτή είχε στο παρελθόν. Επισκέφθηκαν τη δημοτική βιβλιοθήκη και ξεναγήθηκαν στο Μουσείο Εθνικής Αντίστασης της περιοχής με αφήγηση ιστοριών από επιζώντες της Εθνικής Αντίστασης στην περιοχή της Ηλιούπολης (Βλ. Παράρτημα Ι - Κείμενα).

Ως προς το κύριο έργο, οι μαθητές αναζήτησαν από το οικείο τους περιβάλλον σχετικές παλαιές αδημοσίευτες φωτογραφίες. Με αντικείμενο αναφοράς μία επιλεγμένη φωτογραφία, ζητούσαν από τους πληροφορητές και κατόχους των φωτογραφιών να αφηγηθούν στοιχεία για την ιστορία της συγκεκριμένης φωτογραφίας (ποιος την έβγαλε, με ποια αφορμή, πότε, πού, σε ποια περιοχή, ποιοι εικονίζονται κ.λπ.), καθώς επίσης και σκέψεις ή συναισθήματα που τους έρχονται στο μυαλό ατενίζοντας την φωτογραφία. Οι περισσότερες από τις συνεντεύξεις που πήραν οι μαθητές πραγματοποιήθηκαν στο σπίτι των πληροφορητών και ηχογραφήθηκαν ή μαγνητοσκοπήθηκαν από τους ίδιους τους μαθητές με δικά τους μέσα (συνήθως με το κινητό τους τηλέφωνο ή μια βιντεοκάμερα).

Από το υλικό που συγκεντρώθηκε δημιουργήθηκε ένα πρώτο σώμα με φωτογραφίες και αναφερόμενες σε αυτές αντίστοιχες συνεντεύξεις, ενώ επίσης δημιουργήθηκε ένα άλλο σώμα με τις άλλες φωτογραφίες που συγκέντρωσαν οι μαθητές, οι οποίες επίσης τεκμηριώθηκαν ιστορικά, χωρίς ωστόσο να έχουν αφηγηματικό σχολιασμό.

Το υλικό αυτό επεξεργασμένο παρουσιάστηκε στο τέλος της χρονιάς από τους μαθητές στην ευρύτερη τοπική κοινωνία στο δημοτικό θέατρο του δήμου Ηλιούπολης. Η παρουσίαση περιελάμβανε έκθεση με ανάρτηση σε ταμπλό ανέκδοτων φωτογραφιών όπου γινόταν φωτογραφική πραγμάτευση διαφόρων θεμάτων, όπως: η «Ηλιούπολη στο παρελθόν (κοινωνική ζωή, σχολική ζωή)», σύγκριση του «τότε με τώρα». Ακόμη αναρτήθηκαν φωτογραφίες συνοδευόμενες με σχολιασμό από τις συνεντεύξεις των πληροφορητών, όπως επίσης φωτογραφίες τοπίων της περιοχής από το παρελθόν, εντοπισμένων επάνω σε χάρτη της Ηλιούπολης.

Να σημειωθεί ότι οι μαθητές κατέγραψαν με τα κινητά τους τηλέφωνα σε κινούμενη και στατική εικόνα βήμα-βήμα όλη την ερευνητική τους διαδικασία (προετοιμασία για το σχέδιο εργασίας, επισκέψεις σε σημαντικούς τόπους της περιοχής, συζητήσεις μεταξύ τους για τα προβλήματα της έρευνας, σκέψεις των υπεύθυνων καθηγητριών για το ίδιο το έργο κ.λπ.). Από τη δράση αυτή προέκυψε μαγνητοσκοπημένο υλικό το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την παραγωγή ενός ντοκιμαντέρ είκοσι λεπτών, στο οποίο περιγράφεται και παρουσιάζεται η όλη εργασία τους, καθώς και ένα σχετικό βίντεο (trailer) ολίγων λεπτών²⁶. Το ντοκιμαντέρ προβλήθηκε στην επίσημη εκδήλωση που πραγματοποίησε το σχολείο για την παρουσίαση του σχεδίου εργασίας στην τοπική κοινωνία της Ηλιούπολης, με την

26. Για τεχνικούς λόγους η δημιουργία του ντοκιμαντέρ (κείμενα, σενάριο, μοντάζ, επιλογή μουσικής κ.λπ.), καθώς και του σύντομου βίντεο (trailer) έγινε κυρίως από τον υπογράφο, με τη συνεργασία των υπεύθυνων καθηγητριών του σχεδίου εργασίας. Βέβαια αν και το υλικό προέρχεται κυρίως από τους μαθητές, κι αυτό είναι μια ιδιαιτερότητα της ταινίας που την καθιστά «πολυμετοχική» με μια *emic* οπτική και μια «inside out» τεχνική, ωστόσο καταλαβαίνει κανείς ότι στην ταινία καταγράφεται η δράση περισσότερο μέσα από την ματιά του λαογράφου και των υπεύθυνων καθηγητριών, οι οποίοι και έκαναν τις επιλογές σκηνών από το σχετικό υλικό, το μοντάζ, πήραν αποφάσεις για την αφηγηματική σειρά των σκηνών κ.λπ. Το ζήτημα του ντοκιμαντέρ και η χρήση του στις κοινωνικές επιστήμες έχει απασχολήσει επίσης τον κλάδο με ανάλογο προβληματισμό για τα ερμηνευτικά όρια στην λεκτική ανάλυση ενός φιλμ, την αντικειμενικότητα της παρουσίασης και τον διαμεσολαβητικό ρόλο του σκηνοθέτη-αφηγητή-δημιουργού. Βλ. Άννα Λυδάκη, «Ο Νανούκ του Βορρά: το πρώτο εθνογραφικό φιλμ», στο βιβλίο της, *Αναζητώντας το χαμένο παράδειγμα. Επιτόπια έρευνα, κατανόηση, ερμηνεία*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2016, σ. 411-420.

παρουσία του δημάρχου και αντιπροσώπων δημοτικών παρατάξεων²⁷. Η εκδήλωση ολοκληρώθηκε με αφηγήσεις επί σκηνής παλαιών κατοίκων της περιοχής και με παρουσίαση σκέψεων των μαθητών από την συμμετοχή τους στο πρόγραμμα (Παράρτημα Ι - Κείμενα. Παράρτημα ΙΙ - Φωτογραφίες), ενώ ο δήμος βράβευσε με τιμητικό έπαινο τους μαθητές που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα.

Θεωρητικά ζητήματα πρακτικής στο πεδίο

Η σχέση της λαογραφίας, ως επιστήμης, με την κοινωνία και γενικά ο δημόσιος χαρακτήρας της λαογραφίας έχει μια μακρά παράδοση στην Ελλάδα, καθώς το ερευνητικό της έργο, ιδιαίτερα στα πρώτα της στάδια, πέρα από την προσπάθεια χαρτογράφησης και μελέτης του ελληνικού πολιτισμού, συνδέθηκε στενά με τις ανησυχίες του κοινωνικού συνόλου σε πολλά ζητήματα που είχαν να κάνουν με την πολιτισμική κληρονομιά και την ιστορική συνέχεια. Πρόκειται για μια σχέση που εγκαινιάστηκε πριν από την επίσημη εμφάνιση της λαογραφίας, όταν το έτος 1887 ο Ν. Γ. Πολίτης, ως τμηματάρχης Μέσης Εκπαίδευσης και Γενικός Επιθεωρητής Δημοτικών Σχολείων έστειλε εγκύκλιο επιστολή προς τους δασκάλους για συλλογή λαογραφικού υλικού²⁸. Η σχέση αυτή παρέμεινε στενή και αποτέλεσε ένα κύριο χαρακτηριστικό του έργου της λαογραφίας στα επόμενα χρόνια, με διαφοροποιήσεις ωστόσο ως προς τη στόχευση και τις μορφές επικοινωνίας με το ευρύ κοινό.

Στη σύγχρονη χωροχρονικά διευρυμένη εποχή η ανάγκη για επικοινωνία με το πολιτισμικό παρελθόν παρουσιάζεται ακόμη πιο επιτακτική. Ωστόσο λόγω της απομάκρυνσης των τοπικών κοινωνιών από τη βιωμένη παράδοση, η επικοινωνία με το πολιτισμικό παρελθόν καθίσταται όλο και πιο προβληματική. Η επικοινωνία τώρα με την παράδοση λαμβάνει χώρα κυρίως στο πεδίο των αναπαραστάσεων, γεγονός το οποίο δίνει στον εκάστοτε δημιουργό τους ένα ρυθμιστικό ρόλο στη σχέση με το παρελθόν. Πολλές φορές το ρυθμιστικό αυτό ρόλο καλούνται να παίξουν απλά μέλη ή φορείς της τοπικής κοινωνίας που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση και να ανταποκριθούν στις υπάρχουσες ανάγκες εκ των ενόντων, με όχι πάντα ικανοποιητικά αποτελέσματα. Στις συνθήκες αυτές καθίσταται όλο και πιο αναγκαία η παρέμβαση ειδικών

27. Το σχέδιο εργασίας του σχολείου παρουσιάστηκε επίσης στο πολιτιστικό διήμερο της Α' Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας 2013, που οργανώθηκε από το Τμήμα Πολιτιστικών Θεμάτων.

28. Ανάλογη εγκύκλιος προς τους λειτουργούς της εκπαίδευσης είχε σταλεί και πιο πριν, το 1857. Στίλπων Π. Κυριακίδης, «Εγκύκλιοι προς περισιναγωγική λαογραφική ύλη», *Λαογραφία*, τόμ. 8 (1921), σ. 234-239.

επιστημόνων. Ένας από αυτούς είναι ο λαογράφος, ο οποίος ως ειδήμων και πολιτισμικός διαμεσολαβητής θα δείξει στην τοπική κοινωνία το μονοπάτι για την επικοινωνία με την πολιτισμική της παράδοση.

Όμως ο διαμεσολαβητικός ρόλος του λαογράφου θέτει κρίσιμα ζητήματα για το έργο του. Τα ζητήματα αυτά, ορισμένα από τα οποία θα σχολιαστούν παρακάτω, απασχολούν γενικά το λαογράφο, αλλά είναι άξια ιδιαίτερης προσοχής για αυτόν που θέλει να ειδικευθεί στην Δημόσια Λαογραφία.

Πρώτα από όλα τίθεται το ζήτημα της αυθεντίας. Ποιος είναι ο κύριος ερμηνευτής ενός πολιτισμικού φαινομένου, ποιος του έδωσε αυτή την ιδιότητα και πόσο σίγουροι είμαστε για την επιστημονική ορθότητα της ερμηνείας του; Ο λαογράφος λόγω ειδικότητας είναι αυτός στον οποίο αναμένεται να του ανατεθεί η διεκπεραίωση διαφόρων έργων έρευνας και αναπαράστασης του λαϊκού πολιτισμού στο ευρύ κοινό. Όμως, ο λόγος της τοπικής κοινωνίας πού βρίσκεται;

Αναφέρομαι στο ερώτημα της ταξινόμησης μιας ιδιαίτερης κατηγορίας πολιτισμικών δράσεων που επίσης απευθύνονται στο ευρύ κοινό, οι οποίες δεν προέρχονται από ακαδημαϊκούς λαογράφους, αλλά είναι οργανωμένες αποκλειστικά από φορείς ή πρόσωπα που δεν έχουν αναγκαστικά ακαδημαϊκά διαπιστευτήρια. Θα πρέπει αυτές τις δράσεις να τις εντάξουμε στη Δημόσια Λαογραφία ή θα πρέπει να τις παραμερίσουμε ως ένα υποπροϊόν της ή ακόμη να το μελετήσουμε κριτικά ως ένα κοινωνικό φαινόμενο σαν όλα τα άλλα που μελετούμε; Ίσως δεν θα πρέπει να βιαστούμε στην απάντηση που θα δώσουμε, καθώς η ιστορία έχει δείξει πως στο παρελθόν υπήρξαν «ερασιτέχνες» λαογράφοι (Δημ. Λουκόπουλος, Αγγ. Χατζημιχάλη, Κίτσος Μακρής, καθώς επίσης ο βραβευμένος από την Ακαδημία Αθηνών και αγωνιστής στην Εθνική Αντίσταση, Κώστας Καραπατάκης), οι οποίοι, ακριβώς επειδή, ήταν απομακρυσμένοι από τις αγκυλώσεις της ακαδημαϊκής λαογραφίας εκείνης της εποχής, κατόρθωσαν να δουν τον λαϊκό πολιτισμό μέσα από μια ευρύτερη οπτική και να τον αντιληφθούν στην δυναμική του, κάτι που η ακαδημαϊκή λαογραφία το κατέκτησε σε ύστερο χρόνο²⁹.

Ένα άλλο ζήτημα, συνδεδεμένο με τα παραπάνω, είναι ο αναπόφευκτα παρεμβατικός χαρακτήρας του λαογράφου της εφαρμοσμένης/Δημόσιας Λαογραφίας στην όλη διαδικασία έρευνας και παρουσίασης του τοπικού πολιτισμού στο κοινό. Μάλιστα, όπως τονίζει ο Robert Baron, αν και συχνά οι λαογράφοι είναι διατεθειμένοι στο όνομα της αυτοδιάθεσης των κοινοτήτων που μελετούν να

29. Μ. Γ. Μερακλής, «Η ερασιτεχνία ως αξία. (Ζητήματα θεωρίας της Λαογραφίας)», *Μεσσηνιακό Ημερολόγιο*, τόμ. 3 (2009), σ. 17-28· Γιώργος Βοζίκας, «Η εξωακαδημαϊκή άσκηση του λαογραφικού έργου σήμερα. Το παράδειγμα των Σερρών», *Σερραϊκά Σύμμεικτα*, τόμ. 4 (2018), σ. 461-496.

απαρνηθούν ένα μέρος από την δική τους αυθεντία, παρόλα αυτά εξακολουθούν να ασκούν μια συνεχή επαγγελματική εξουσία, μέσα από την εννοιολόγηση και πλαισίωση των προγραμμάτων που οργανώνουν³⁰.

Για ορισμένους, ο παρεμβατικός ρόλος του λαογράφου αυτής της κατεύθυνσης δεν είναι αναγκαστικά κάτι κακό. Με χρησιμοποίηση μεταφορών από τις φυσικές επιστήμες, την περιβαλλοντολογία και τη βιολογία, υποστηρίζουν, στο όνομα της πολιτισμικής βιωσιμότητας (cultural sustainability), ότι η παρέμβαση του λαογράφου μπορεί να παραλληλιστεί με τις στρατηγικές που ακολουθούν οι σχετικές επιστήμες στα φυσικά συστήματα, όταν αυτά από μόνα τους δεν μπορούν να βρουν την ισορροπία τους μπροστά στις περιβαλλοντικές αλλαγές³¹.

Με παράδειγμα την περιβαλλοντολογία και την οικολογία, ο λαογράφος θα πρέπει με το έργο του αντί τη «διατήρηση» της παράδοσης που, όπως σωστά υποστηρίζεται, αποτελεί τον τελικό στόχο και όχι το μέσο, να προωθεί, ως μια «στρατηγική βιωσιμότητας», την βελτίωση/ενδυνάμωσή της. Για το λόγο αυτό προτείνεται η αντικατάσταση της έννοιας της «διατήρησης» στη θεωρία και πρακτική των λαογράφων της εφαρμοσμένης Λαογραφίας, με αυτήν της «ανθεκτικότητας» (resilience), ως μιας προσαρμοστικής διαχείρισης της διαταραχής και της αλλαγής προς ένα επιθυμητό αποτέλεσμα. Κι αυτό γιατί θεωρείται ότι η έννοια της «διατήρησης» που συχνά χρησιμοποιείται στη λαογραφία μαζί με άλλες παρεμφερείς έννοιες (διαφύλαξη, προστασία κ.λπ.), όπως δεν είναι κατάλληλη για μεταβαλλόμενα οικοσυστήματα, αντίστοιχα δεν είναι επίσης κατάλληλη και για τα πολιτισμικά συστήματα³². Μέσα από τη μεταφορά του πολιτισμού ως οικοσυστήματος, το κέντρο βάρους του έργου της λαογραφίας φαίνεται να μετατίθεται από την έννοια της «συνέχειας» ή «αντίστασης» στην δυναμική έννοια της «ανάπτυξης», δίνοντας όμως, ένα βιολογικό προσδιορισμό στην έννοια της δυναμικής του πολιτισμικού συστήματος. Ωστόσο, η δυναμικότητα ενός πολιτισμικού συστήματος είναι ζήτημα εξωτερικών πραγματιστικών μεθόδων ή μήπως προέρχεται μέσα από το ίδιο το πολιτισμικό σύστημα, ως ευθεία ανταπόκρισή του στις ανάγκες της κοινωνίας, γεγονός που σημαίνει ότι

30. Robert Baron, «Public Folklore: Theory of/in Practice (A Response to Elliott Oring)», *Journal of American Folklore*, vol. 132:524 (2019), σ. 165.

31. Jeff Todd Titon, «Sustainability, Resilience, and Adaptive Management for Applied Ethnomusicology», στο Svanibor Pettan and Jeff Todd Titon (eds), *The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology*, Oxford – New York: Oxford University Press, 2015 σ. 158· Huib Schippers, «Applied Ethnomusicology and Intangible Cultural Heritage», στο Svanibor Pettan and Jeff Todd Titon (eds), ό.π., σ. 134-156.

32. Robert Baron, ό.π., σ. 166· Jeff Todd Titon, ό.π., σ. 157-195.

εκεί θα πρέπει να στραφεί το ενδιαφέρον και η δράση του λαογράφου;

Γίνεται, τέλος, κατανοητό ότι από τη φύση της η ρυθμιστική θέση του λαογράφου στη σχέση τοπικής κοινωνίας και αναπαριστάμενου τοπικού πολιτισμού θέτει το ζήτημα της αντικειμενικότητας στο έργο του ή, αλλιώς, της ενδεχόμενης υποκειμενικότητας και αυθαιρεσίας του στην ερμηνεία και παρουσίαση του λαϊκού πολιτισμού για το ευρύ κοινό. Το γεγονός αυτό βαρύνει τον λαογράφο με μεγάλες ευθύνες ως προς το έργο του, καθώς ο τρόπος που αυτός προσλαμβάνει και αναπαριστά την παράδοση θα καθορίσει και τον τρόπο κατανόησης της παράδοσης από τη μεριά των αποδεκτών. Αν μάλιστα δεχτούμε πως το πολιτισμικό παρελθόν, όπως το προσλαμβάνουμε, αποτελεί βασικό συστατικό της ατομικής και συλλογικής μας ταυτότητας, καταλαβαίνουμε αμέσως το βάρος των ευθυνών που αναλαμβάνει ο λαογράφος απέναντι στην τοπική κοινότητα.

Το ζήτημα δεν είναι μόνο επιστημονικό (αντικειμενικότητα vs. υποκειμενικότητα), αλλά και πολιτικό (ηγεμονισμός vs. συμμετοχικότητα), καθώς με το καθεστώς της διαμεσολάβησης, στο οποίο λειτουργεί ο λαογράφος αυτής της κατεύθυνσης, συνδέονται πάντα ζητήματα εξουσίας, αντιπροσώπευσης, συμμετοχής και αποκλεισμού. Προκύπτει λοιπόν το ερώτημα, θα αναγνωρίσουμε στο έργο μας το λόγο και τις ανάγκες της τοπικής κοινότητας και θα πράξουμε ανάλογα ή θα επιμένουμε στην αυθεντία της ερμηνείας μας, ως αν η κατεύθυνση που ακολουθεί η επιστήμη και ο λόγος της να μη καθορίζονται από τις εκάστοτε ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, καθώς και τις κοσμοθεωρητικές επιλογές των μελών της επιστημονικής κοινότητας; Η απάντηση στο ερώτημα θα καθορίσει τη στάση μας στις ασύμμετρες σχέσεις λαογράφου και τοπικής κοινωνίας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι (κείμενα)

1. Ενημέρωση γονέων 1ου Γυμνασίου Ηλιούπολης και πρόσκληση για συμμετοχή στο Πρόγραμμα (σχέδιο εργασίας - Project) τοπικής ιστορίας του σχολείου (υπεύθυνες καθηγήτριες)

Φωτογραφίες που... μιλούν

Το σχολείο μας συμμετέχοντας στο πρόγραμμα του δήμου Ηλιούπολης «Ερευνώ - Μαθαίνω - Ανακαλύπτω την πόλη μου» μελετά την τοπική ιστορία της Ηλιούπολης, όπως αυτή παρουσιάζεται στις παλιές φωτογραφίες, οι οποίες θα μας αποκαλύψουν πτυχές της ιστορίας και του πολιτισμού της.

Σας καλούμε, λοιπόν, να λάβετε μέρος στο πρόγραμμα του σχολείου μας με θέμα: «Φωτογραφίες που... μιλούν». Το πρόγραμμα θα βασιστεί σε παλιές φωτογραφίες που θα συγκεντρώσουμε με τη βοήθεια όλων σας. Οι φωτογραφίες που μας ενδιαφέρουν είναι αυτές που παρουσιάζουν την Ηλιούπολη στα πρώτα της χρόνια, δηλαδή μέχρι και τη δεκαετία του 1960. Οι φωτογραφίες αυτές μπορούν να αναφέρονται:

- 1) Στο 1ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης από την ίδρυσή του.
- 2) Στα σπίτια της περιοχής των χρόνων αυτών.
- 3) Στους δρόμους, στις πλατείες της εποχής εκείνης.
- 4) Στους ανθρώπους και στις δραστηριότητές τους (στην καθημερινή και εορταστική ζωή) στα χρόνια αυτά.

Οι φωτογραφίες θα σκαναριστούν και θα επιστραφούν άμεσα και ακέραιες στους μαθητές που ανήκουν.

Για οποιαδήποτε διευκρίνιση ή πληροφορία μπορείτε να απευθυνθείτε στις υπεύθυνες του προγράμματος κ. Ελισσάβετ-Ιωάννα Μακρυδάκη και κ. Μαρία Ασημακοπούλου.

2. Αναλυτική παρουσίαση πεπραγμένων προγράμματος (σχεδίου εργασίας) από τις υπεύθυνες καθηγήτριες

Το σχολείο μας ανέλαβε κατά το σχολικό έτος 2012- 2013 ένα Πρόγραμμα Τοπικής Ιστορίας που εντασσόταν στο γενικότερο Πρόγραμμα Τοπικής Ιστορίας του δήμου Ηλιούπολης, «Ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω την πόλη μου», το οποίο εγκαινιάστηκε στο σχολείο μας, στις 15 Οκτωβρίου 2012, με παρουσίαση της ιστορίας της Ηλιούπολης.

Το πρόγραμμά μας ονομαζόταν «Φωτογραφίες που... μιλούν» και στηριζόταν κυρίως σε φωτογραφίες των δεκαετιών 1940-1970 που είχαν συγκεντρωθεί από τους μαθητές και τις οικογένειες τους. Στηριγμένοι στις φωτογραφίες αυτές πήραμε συνεντεύξεις από τους κατόχους τους και μάθαμε έτσι την ιστορία των φωτογραφιών αυτών και μαζί την ιστορία της Ηλιούπολης.

Θέλαμε να δώσουμε στις φωτογραφίες «φωνή» και να φέρουμε στο φως υλικό που ήταν άγνωστο. Στις μέρες μας που τα παιδιά βομβαρδίζονται από πλήθος πληροφοριών, όχι όμως και γνώσεων, φιλοδοξούσαμε να γνωρίσουν μέσα από αυτό το πρόγραμμα τον τόπο τους και να τον αγαπήσουν πραγματικά.

Φιλοδοξούσαμε επίσης το σχολείο να ανοίξει τις πόρτες στην κοινωνία και η κοινωνία να αγκαλιάσει το σχολείο. Έτσι το σχολείο δέχτηκε τους πληροφορητές μας (γονείς - παππούδες μαθητών μας), οι οποίοι με μεγάλη προθυμία μοιράστηκαν μαζί μας τις μνήμες τους. Και οι μαθητές μας έγιναν μικροί ερευνητές - ιστορικοί - λαογράφοι - φωτογράφοι - δημοσιογράφοι, και έμαθαν να αναζητούν με διακριτικότητα και σεβασμό το «γιατί» πίσω από κάθε μαρτυρία.

Το πρόγραμμά μας καθοδηγήθηκε επιστημονικά από τον κ. Γ. Βοζίκα, διδάκτορα Λαογραφίας και ερευνητή στο Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, ο οποίος ήταν και επιστημονικός υπεύθυνος του Δήμου στο Πρόγραμμα Τοπικής Ιστορίας «Ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω την πόλη μου». Έτσι, στη διάρκεια του Προγράμματος δόθηκε η θεωρητική στήριξη, καθορίστηκε η μεθοδολογία της έρευνας (σύνταξη ερωτηματολογίων, διαχείριση συνέντευξης) και πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις.

Πιστεύοντας στη στενή σύνδεση των αντικειμένων με τη μνήμη, φιλοδοξούσαμε, όπως είπαμε, να βγάλουμε τις φωτογραφίες από τα συρτάρια, να ακούσουμε τη φωνή τους και να αναδείξουμε τις κρυμμένες διαστάσεις τους που έκαναν τους κατόχους τους να τις κρατήσουν μέχρι σήμερα. Αναλυτικά οι δράσεις μας:

α) Συνεντεύξεις από πληροφορητές και βιντεοσκόπηση των συνεντεύξεων από τους ίδιους τους μαθητές. Συγκεντρωτικά 13 συνεντεύξεις.

β) Από ομάδα μαθητών μελετήθηκαν τα βιβλία της Γαβριέλλας Χαμογεωργάκη

που προσέφεραν ζωντανές τις μνήμες της από μια Ηλιούπολη που είναι άγνωστη στους νέους.

γ) Κάποια παιδιά, εμπνευσμένα από τις φωτογραφίες της παλιάς Ηλιούπολης, ζωγράφισαν την πόλη τους.

δ) Άλλα παιδιά φωτογράφισαν τη σημερινή Ηλιούπολη και την συνέκριναν με την παλιά.

ε) Στις 28/02/2013 πραγματοποιήθηκε συνάντηση με τον κ. Βοζίκια στο σχολείο, όπου συζητήθηκε η πορεία της έρευνας. Ο κ. Βοζίκας επαίνεσε το ζήλο και την υπευθυνότητα των μαθητών και αναφέρθηκε στη σχέση του αντικειμένου (εδώ φωτογραφίας) με τη μνήμη και την ταυτότητα. Οι μαθητές διατύπωσαν τις εμπειρίες τους από τη μέχρι τότε συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Εξέφρασαν επίσης σχετικές απορίες όσον αφορά στην διαχείριση της συνέντευξης και της συζήτησης με τους πληροφορητές.

στ) Στις 19/03/2013 πραγματοποιήθηκε επίσκεψη στο Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Ηλιούπολης, στους χώρους του οποίου ξεναγηθήκαμε από την κυρία Μυτιληναίου και, εκτός των άλλων, μάθαμε για τους αγωνιστές της Ηλιούπολης κατά την περίοδο της κατοχής και της Αντίστασης, καθώς και για την ιστορία της Ηλιουπολίτισσας Ηρώς Κωνσταντοπούλου.

ζ) Ξεχωριστή στιγμή της επίσκεψης η παρουσία της κυρία Πετροπούλου-Κριτσιλάκη, αγωνίστριας της Εθνικής Αντίστασης στην Ηλιούπολη. Αποτελώντας ζωντανή ιστορία και παράδειγμα για όλους, μας έφερε σε επαφή με τα χρόνια εκείνα στην Ηλιούπολη με ένα μοναδικό, βιωματικό τρόπο που μας συγκλόνισε.

η) Την ίδια μέρα ξεναγηθήκαμε στη Δημοτική Βιβλιοθήκη, όπου η υπεύθυνη βιβλιοθηκονόμος μας μίλησε για την ιστορία της Βιβλιοθήκης της Ηλιούπολης και τις πλούσιες δραστηριότητές της.

θ) Στις 21/03/2013 επισκεφθήκαμε μαζί με τη διευθύντριά μας το δημαρχείο Ηλιούπολης. Εκεί ο δήμαρχος, ο οποίος αποφοίτησε από το 1^ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης, μας έδωσε μια συνέντευξη «από καρδιάς», όπως ο ίδιος την χαρακτήρισε. Τα ερωτήματά μας εστιάστηκαν κυρίως στη λειτουργία του σχολείου, στις συνθήκες ζωής των μαθητών, στην καθημερινή και στην εορταστική σχολική ζωή, καθώς και στη δράση των μαθητικών κοινοτήτων τα χρόνια που ο ίδιος ήταν μαθητής. Η συζήτηση ήταν πολύ εποικοδομητική και αποτέλεσε σημαντική εμπειρία για μας.

ι) Στις 22/03/2013 επισκεφθήκαμε το φιλόξενο χώρο του Σωματείου Κυριών Ηλιούπολης «Η πρόοδος», και συζητήσαμε με την κυρία Παπαβασιλείου, πρόεδρο του σωματείου και τις κυρίες Μουχασίρη, Αναστασίου και Κατσαρού, με αφορμή δύο φωτογραφίες του 1938 και 1949 από την περιοχή. Νέες εμπειρίες προστέθηκαν στην ομάδα και νέες γνώσεις για τη δύσκολη εκείνη περίοδο στην Ηλιούπολη. Μάθαμε επίσης για τη δράση του σωματείου αυτού από το 1933 μέχρι σήμερα.

ια) Η συνολική δουλειά αποτυπώθηκε σε εικοσάλεπτο ντοκιμαντέρ, βασισμένο σε υλικό κυρίως των μαθητών, που περιλαμβάνει αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις, εμπειρίες από τους μαθητές που για πρώτη φορά συμμετείχαν σε ερευνητικό πρόγραμμα, την εμπειρία των υπεύθυνων καθηγητριών κυρία Μακρυδάκη και κυρία Ασημακοπούλου αλλά και την άποψη των πληροφορητών μας. Επίσης, αποτυπώνονται στιγμές από τις δραστηριότητες που ανέπτυξε η ομάδα μας σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς.

ιβ) Στις 24/04/2013 παρουσιάσαμε τη δουλειά μας στο Δημοτικό Θέατρο της πόλης μας. Αναλυτικά:

1. Η εκδήλωση ξεκίνησε με χαιρετισμό του Δημάρχου. Ακολούθησε ομιλία του κ. Γ. Βοζικά με θέμα: Το ζήτημα της τοπικής ιστορίας και ταυτότητας στην Ηλιούπολη. Το πρόγραμμα «Ερευνώ - Μαθαίνω - Ανακαλύπτω την πόλη μου».
2. Στη συνέχεια προβλήθηκε το πιο πάνω αναφερόμενο βίντεο-ντοκιμαντέρ, στο οποίο παρουσιάζονταν αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν από την ομάδα τοπικής ιστορίας καθώς και στιγμές από τις δράσεις της.
3. Ακολούθησε χαιρετισμός από τη διευθύντρια του σχολείου.
4. Στη συνέχεια, οι υπεύθυνες καθηγήτριες κυρία Ελισσάβετ-Ιωάννα Μακρυδάκη και κυρία Μαρία Ασημακοπούλου αναφέρθηκαν στους στόχους, στη σημασία του προγράμματος, καθώς και στο μεγάλο ενδιαφέρον των μαθητών για την ιστορία της πόλης.
5. Ακολούθως, παιδιά από την ομάδα κατέθεσαν την εμπειρία που τους προσέφερε η συμμετοχή τους σε αυτό.
6. Τέλος, δύο πληροφορήτριες, η κυρία Νικολέττα Κατσαρού (γενική γραμματέας του Σωματείου Κυριών «Η Πρόοδος»), και η κυρία Χριστίνα Αντωνίου (εκπαιδευτικός), μετέφεραν τη δική τους εμπειρία.
7. Η εκδήλωση έκλεισε με βράβευση των μαθητών και του σχολείου από το Δήμο Ηλιούπολης.

ιγ) Η εκδήλωση πλαισιώθηκε από έκθεση στο φουαγιέ του θεάτρου η οποία περιλάμβανε τις φωτογραφίες της παλιάς Ηλιούπολης, στις οποίες στηρίχτηκε η έρευνα, χάρτες, χρονολόγιο, ζωγραφικά έργα των μαθητών της ομάδας, ιστορικά αντικείμενα και προβολή σύντομου βίντεο με τις δραστηριότητες της ομάδας τοπικής ιστορίας.

ιδ) Το πρόγραμμα “Φωτογραφίες που... μιλούν” παρουσιάστηκε επίσης στο πλαίσιο του πολιτιστικού διημέρου της Α’ Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Αθήνας όπου απέσπασε πολύ θετικά σχόλια.

*Υπεύθυνες καθηγήτριες
Ελισσάβετ-Ιωάννα Μακρυδάκη
Μαρία Ασημακοπούλου*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II (φωτογραφίες)

Εικ. 1. Η εναρκτήρια ομιλία του Προγράμματος «Ερευνώ – Μαθαίνω – Ανακαλύπτω την πόλη μου», στο 1^ο Γυμνάσιο της Ηλιούπολης με παρουσία του δημάρχου της περιοχής και του αντιδημάρχου Παιδείας. Μαθητές που επρόκειτο να συμμετάσχουν στο πρόγραμμα βιντεοσκοπούν και φωτογραφίζουν την εκδήλωση.

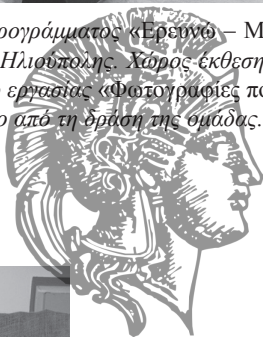

Εικ. 2. Επίσκεψη των μαθητών του 1^{ου} Γυμνασίου Ηλιούπολης στα γραφεία του ιστορικού Σωματείου Κυριών Ηλιούπολης «Η πρόοδος», στο πλαίσιο του σχεδίου εργασίας «Φωτογραφίες που... μιλούν» και συζήτηση μαζί τους με αφορμή φωτογραφίες από τις δράσεις του σωματείου στην Ηλιούπολη την εποχή της Κατοχής. Διακρίνονται οι υπό συζήτηση φωτογραφίες.

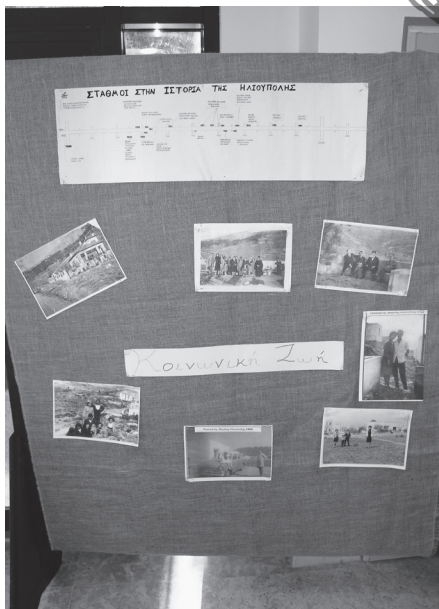

Εικ. 3. Η δημόσια παρουσίαση του Προγράμματος «Ερευνώ – Μαθαίνω – Ανακαλύπτω την πόλη μου» στο Δημοτικό Θέατρο της Ηλιούπολης. Χώρος έκθεσης των δράσεων της ομάδας του 1^{ου} Γυμνασίου Ηλιούπολης (σχέδιο εργασίας «Φωτογραφίες που... μιλούν») με εκθετήρια φωτογραφιών, αντικειμένων και βίντεο από τη δράση της ομάδας.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

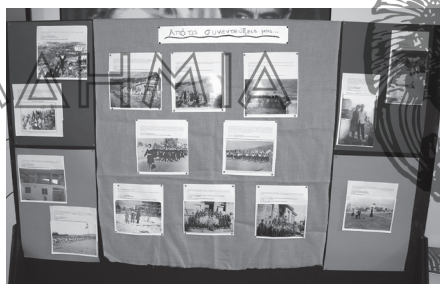
ΑΘΗΝΩΝ

Εικ. 4. 1^ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης, «Φωτογραφίες που... μιλούν». Φωτογραφίες από την κοινωνική ζωή στην Ηλιούπολη κατά το παρελθόν. Συνοδεύονται και από σχέδιο χρονοδιαγράμματος της ιστορίας της Ηλιούπολης.

Εικ. 5. 1^ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης, «Φωτογραφίες που... μιλούν». Φωτογραφίες από την σχολική ζωή στην Ηλιούπολη κατά το παρελθόν.

Εικ. 6. 1^ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης, «Φωτογραφίες που... μιλούν». Φωτογραφίες της Ηλιούπολης στο παρελθόν συνοδευόμενες με παραθέματα από τις συνεντεύξεις των πληροφορητών με αφορμή τις εικονιζόμενες φωτογραφίες.

Εικ. 7. 1^ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης, «Φωτογραφίες που... μιλούν». Περιοχές της Ηλιούπολης «Παλιά – Τώρα».

Εικ. 8. Η δημόσια παρουσίαση του Προγράμματος «Ερευνώ – Μαθαίνω – Ανακαλύπτω την πόλη μου» στο Δημοτικό Θέατρο της Ηλιούπολης με παρουσία επισήμων εκπροσώπων της τοπικής κοινότητας. Το σχέδιο εργασίας του 1^{ου} Γυμνασίου Ηλιούπολης.

Εικ. 9. Το εξώφυλλο από το πρόγραμμα της εκδήλωσης για την παρουσίαση του Προγράμματος «Ερευνώ – Μαθαίνω – Ανακαλύπτω την πόλη μου» στο Δημοτικό Θέατρο της Ηλιούπολης.

Εικ. 10. Το πρόγραμμα της εκδήλωσης για την παρουσίαση του Προγράμματος «Ερευνώ – Μαθαίνω – Ανακαλύπτω την πόλη μου» στο Δημοτικό Θέατρο της Ηλιούπολης.

 <p>“ΕΡΕΥΝΩ - ΜΑΘΑΙΝΩ - ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΟΥ” ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΗΛΙΟΥΠΟΛΗΣ</p> <p>ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ</p> <p>Τετάρτη, 24 Απριλίου 2013</p>	
19:30	Χαιρετισμός από τον Δήμαρχο Ηλιούπολης Κύριο Βασιλή Βαλασόπουλο
19:40	Εναρκτήρια ομιλία - παρουσίαση του προγράμματος: Γιώργος Βαζιός, Το ζήτημα της τοπικής ιστορίας και ταυτότητας στην Ηλιούπολη. Το πρόγραμμα «Ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω την πόλη μου».
20:00	Προβολή Βίντεο «Ερευνώ - μαθαίνω - ανακαλύπτω την πόλη μου» 1 ^ο Γυμνάσιο Ηλιούπολης “Φωτογραφίες ... που μιλούν”.
20:10	Χαιρετισμός Διευθύντριας 1 ^{ου} Γυμνασίου Ηλιούπολης και Ελένη Νέζη
20:25	Οι υπεύθυνες καθηγήτριες κ. Ελένη Μενεξιάδη και κ. Μαρία Ασημακοπούλου μιλούν για το πρόγραμμα του σχολείου.
20:30	Τα παιδιά παρεμβαίνουν και αφηγούνται την εμπειρία τους: Σταυρούλα Παναγιώτα, Σταυρούλα Κωνσταντίνου, Σταυρούλα Ιωάννα, Σωφρονίου Θεοδώρα, Τριαντάφυλλος Κωνσταντίνος, Τριαντάφυλλος Μαρίας, Τριαντάφυλλος Γιώργος, Κατερίνα Μαννιά Μαρία, Χρύση Παναγιώτης.
21:45	Οι πληροφορητές καταθέτουν τη δική τους εμπειρία: • Σοφία Κορνή «Η πρόσδεση» και Νικόλντα Κατσαρού (Γεν. γραμματέας Σωματίου) • ΚΑ Αντωνίου Χριστίνα
22:00	Βράβευση

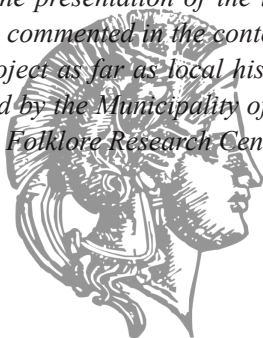
SUMMARY

GIORGOS VOZIKAS

Social needs, ameliorative actions, and issues of applied Folkloristics in an urban local community

The essay is focused on some of the basic issues of Folkloristics that are raised up especially when it decides to be involved in research projects that are organized by the local community. Such kind of issues are the relationship of the academician folklorist with the local community and its needs, the role of the representations in the process of recalling of the past, and the brokerage of the folklorist in the research and the presentation of the local culture to the wide public. All the above issues are commented in the context of the presentation of a research and educational project as far as local history and local culture is concerned which was organized by the Municipality of Helioupolis (Athens) in collaboration with the Hellenic Folklore Research Centre (Academy of Athens).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ